
szerbhorvát-magyar szótárunk II. kötetéről

KOSSA JÁNOS

Szerbhorvát—magyar szótárunkról írt részletes ismertetésem óta (az első kötet megjelenése után, közölte a HÍD 1970 januári számában) semmi érdemleges nem látott napvilágot szótárunkról, pedig időközben megjelent második kötete is (1971-ben). Hát persze, a szótár nem regény, nemigen vállalkozik arra valaki, hogy nekiüljön, s akár csak egy-két ívet is végigolvasson belőle. Csak használatából világlik ki használhatósága.

Használat közben születtek meg az alábbi megjegyzések is: néha egy-egy szót keresve, máskor valamilyen kifejezést több szótárból ellenőrizve, olykor bizonyos szókapcsolat fordításának megoldása iránt érdeklődve ütöttem fel szótárunkat, s ilyenkor akarva-akaratlanul a szomszédságban is pásztázott a szemem. Ha aztán valahol valamiben megakadt, egy-egy kis lapszéli jegyzettel rögzítettem megfigyelésemet.

A megjegyzések észrevétlenül sokasodtak, s ma már úgy látom — egy kis csoportosítással — érdemes közzétenni egy részüket. Ha a harmadik kötet anyagára nem hathatnak is (aminthogy az első kötetre tett megjegyzéseim sem befolyásolták a másodiknak az anyagát), s legfeljebb az esetleges hibajegyzékbe juthat be egynéhány közülük, egy későbbi javított kiadás és általában a jugoszláviai magyar szótári munka szempontjából azonban bizonyára lesz hasznuk.

Már az eddig elmondottakból is következik, hogy ezúttal magáról a vállalkozásról, a szótár adatairól, jellegéről, jelentőségéről nem tartom szükségesnek írni: három évvel ezelőtt tett erre vonatkozó megállapításaimhoz semmi sem szándékozom hozzáfűzni. Nem hallgathatom el azonban, hogy akkori értékelésemet a második kötetre vonatkozólag nem tartom fenn, aminek az oka az alábbiakból. azt hiszem, eléggé ki fog tűnni. A szótárnak az első kötetről írt ismertetésében és bírálatában említett fogyatékosai, túlzásai ugyanis a II. kötetben még fokozottabban jelentkeznek, sőt jó néhány újabb is észlelhető. Az értékelést tehát észrevételeim sommázása után magukra az olvasókra bízom.

RÉGIES ELEMEEK

Az egyik — már az első kötet bírálatában említett — fogyatékoság a szótárban elavult, régies szavak és kifejezések, továbbá nyelvjárási elemek gyakori és szükségtelen használata az értelmezésben, mégpedig — tetézve a hibát — bármilyen elkülönítés vagy megjelölés nélkül. Ily módon az avatatlan szótárhasználó egyszerűen mai, élő, köznyelvi szónak, kifejezésnek véli őket.

Hadd idézzem erre vonatkozólag az első kötet bírálatában tett megállapításomat: „Kár volna, ha a régi és a nyelvjárási elemek túlságos felhasználása bizonyos mértékben provinciális jelleget adna szótárunknak. A mi jogoszláviai magyar köznyelvünk amúgy is hajlik a regionalizálódásra, provincializálódásra, nem kellene ezt — akaratlanul is — még alátámasztani.”

Aggodalmunk bizony nem oszlott el, sőt — mitagadás — fokozódott. Sőt most már nem akaratlannak, véletlennak és szórványosnak, hanem szándékosnak, úgyszólván módszeresnek és jóval kiterjedtebbnek is látjuk azt a provincializálást. Szótárunk szerkesztői gyakran olyan régi szavakat, olyan ritka tájszavakat és szólásokat ásnak elő, hogy jó nyelvi képzettségű ember is csak régi szótárakban és tájszótárakban találhatja meg jelentésüket. Márpedig — talán szükségtelen is hangsúlyozni — a kétnyelvű szótárnak mindenféle segédkönyv nélkül is használhatónak kell lennie.

A modern kétnyelvű szótárak nem használnak fel sem régi, sem tájnyelvi elemeket értelmezésül, hanem csak köznyelvieket. Az értelmezett nyelv régies és nyelvjárási kifejezéseit is — megjelölve ezt a minőségüket — csak köznyelvi elemekkel értelmezik, s csak kivételesen, igen ritka esetben használnak fel értelmezésül ugyanilyen elemeket, akkor is félreérthetetlenül megjelölve őket.

Annyi bizonyos, hogy az alábbiakban a szótárunkból példaként felsorolt régi és tájnyelvi kifejezések közül egyet sem találhatunk meg a mai nagy magyar kétnyelvű szótárakban (Eckhardt, Országh, Halász, Hadrovics—Gáldi szótárában).

Az archaikus és provinciális elemek keveredésére igen jó példa az **okan**, **okast** és **okat** szerbhorvát szavak értelmezése szótárunkban.

okan (*koji ima velike oči*) szemes, szemők, nagy szemű

okast 1. (*koji ima velike oči*) nagy szemű; szemes

3. (*koji dobro vidi*) jól látó, jó szemű; szemők

okat 1. (*koji ima oči*) szemes

3. (*koji dobro vidi*) jól látó; jó szemű; szemők

Szemes — emberre vonatkoztatva — a mai köznyelvben csak 'szemfüles'-t jelent, semmi mást, tehát sem azt, hogy valakinek szeme van, még kevésbé azt, hogy nagy szemű. 'Nagy szemű' jelentése egyébként a régiségben sem volt és a tájnyelvben sincs, tehát **okan**-nak és **okast** 1.-nek „szemes”-sel való értelmezése teljesen téves. **Szemők** ezzel szemben a régiségben csak 'nagy szemű'-t jelentett, 'jó szemű'-t soha; **okast** 3.-nak és **okat** 3.-nak „szemők”-kel való értelmezése tehát — azonkívül, hogy elavult — szintén teljesen téves. Erre egyébként maga a szerkesztő is rációfol, mert **okan**-nál a nagy szeműre mondja, hogy „szemők”.

A **szemes**-nek tehát a szótár kétszer azt a jelentést adja, hogy 'nagy szemű', egyszer azt, hogy 'szeme van', **szemők**-nek pedig egyszer azt,

hogy 'nagy szemű', kétszer azt, hogy 'jó szemű'. Teljesen taláломra. Hogy használhatja fel az avatatlan fordító ezeket a szavakat, ha — azonkívül, hogy elavultak és tájnyelvek — maguk a szerkesztők is összevissza keverik őket?

Lehet, hogy ez kivételes eset (már úgy értem, hogy a régi és nyelvjárási elemek ilyen mértékű összekeverése), nem tudom, nem olvastam végig a szótárt, de mindenképpen jellemzőnek találom. Minek olyan archaizmusokat és provincializmusokat fölvenni a szótárba, amelyeket a szótárhasználók nem értenek meg vagy nem jól értenek meg, amelyek bármilyen kétséget okozhatnak, ezenkívül — még ha helyesen alkalmazták is őket a szerkesztők — az esetek 99 százalékában felhasználhatatlanok, mert ugyan mikor van szükség a fordításban éppen régies vagy nyelvjárási megfelelőre? Ha pedig szükség van rá, nyugodtak lehetnek a szerkesztők, a műfordító éppen úgy megtalálja O. Nagy Gábor gyűjteményében vagy másutt, mint ők. Olyan tökéletes mutatóval ellátott kézikönyvből, mint O. Nagy Gáboré, a gyerek is mindent megtalál, amire szüksége van. A szerbhorvát—magyar szótárnak teljesen fölösleges ilyen elemekkel értelmeznie, elég, ha becsülettel megfelel a köznyelvi értelmezésnek.

Hadd soroljak fel még egy-két archaizmust azok közül, amelyeket észrevettem (lehet persze, hogy jellegzetesebbek is akadnak a szótárban).

raša 2. (vrsta sukna) rása 3. (vrsta suknje) rásaszoknya

Itt csak a zárójeles szerbhorvát értelmezésből tudja meg a magyar szótárhasználó (márpedig ilyenek is vannak), hogy mi az a *rása* (gyapjúszövet), mert ezt egyébként csak régi szótárban vagy tájszótárban találhatná meg. Sem az Értelmező Szótár, sem a felsorolt kétnyelvű szótárak nem veszik fel.

pokućar 2. házőrző állat pas pokućar kuvasz; házőrző kutya, őreb

Ez az utóbbi teljesen elavult.

popedati se megzáklyásodik; záklyás lesz

Régies ús, tájnyelvi is a *záklyás* az Értelmező Szótár szerint. Ennek a főképp dunántúli tájszónak a jelentése: keletlen, sületlen, szalonnás.

ohladiti se 2. (fig) elhidegül, elhül vkitől

Két ige egymás mellett, mintha az utóbbi éppen olyan köznyelvi volna, mint az első, holott az Értelmező Szótár kétszeresen is (*irod, rég*) elkülöníti a köznyelvitől.

pouzdanica megbízható, szavahihető, biztos nő

A *biztos* nem egyenrangú a másik kettővel, mert ma már ilyen értelemben nem járatos. Nagy kétnyelvű szótáraink közül egyik sem veszi fel.

obljubiti 3. elhál (asszonnyal)

Az Értelmező Szótár ezt régiesnek minősíti, az Értelmező Kéziszótár már fel sem veszi.

Nemcsak egyes szavak, hanem szólások értelmezésében is kísértenek a régies elemek.

ne bi dao ni crno ispod noktiju még körme szennyét is sajnálja elvetni (nagyon zsugori)

Itt bizony nagyon elkel a szóláshoz fűzött zárójeles magyarázat, mert ebből nem mindenki számára olyan magától értetődő a zsugoriság. Az persze tagadhatatlan, hogy ez az O. Nagy Gábor gyűjteményéből kike-

resgélrt szólás jobban hasonlít a szerbhez, mint mondjuk az, hogy „fogá-hoz veri a garast”. Csak: a szerbhorvátban éppen úgy ez a közkeletű szólás a zsugoriságra (s általában a **crno ispod nokta, crno pod noktom** kapcsolat), mint a magyarban az, hogy „fogához veri a garast”. A szó-tárnak pedig nem az a dolga, hogy akárhonnan előásson valami ha-sonlót, hanem hogy azt a szólást jelölje meg, amit a magyarok hasonló esetben használnak.

Szótárunk olyankor is régies szólást vesz föl (azaz keres ki O. Nagy Gábor gyűjteményéből) értelmezésül, amikor egészen általánosan ismert s elég hasonló mondásunk is van rá. „Megersokta, mint cigány lova a koplalást” — ehelyett a közismert szólás helyett **oguglao kao ciganjski konj na bubanj** értelmezésére ezt keresi ki belőle: „megersokta, mint ci-gányló a korbácsot”. Megkérdeztem egy tucat ismerősömet, a cigány lovát és a koplalást mindegyik ismerte, a cigánylovat és a korbácsot egy sem. O. Nagy Gábor meg is jelöli, hogy régi.

Különösen kirívó a régiesség ennek a modern, mai, városi familiáris mondásnak az értelmezésében:

jedan sat (ili dva sata) i ohoho ördög mérte, elszakadt a lánca; elsza-ladt a kutya a lánccal

Hát ettől ugyan nem lesz okosabb a szótárhasználó, hiszen bizonyára a szerkesztők sem ismerték ezt a két szólást, mielőtt O. Nagy Gábor gyűjteményéből ki nem keresték. Mit tehet ilyenkor a szótárhasználó? Ő is előveszi a gyűjteményt, kikeresi belőle a két szólást, megtalálja, hogy „olyan távolságra mondták, amelyet valaki egy mérföldnyinek mondott, holott valójában sokkal hosszabb annál”, aztán a távolság he-lyett szépen behelyettesíti az időt: „olyan időtartamra mondják, amelyet valaki egy órányinak mond, holott valójában sokkal hosszabb annál”, s akkor pontosan megtudja, mit jelent a szerbhorvát szólás.

Így azonban bizony egy kicsit körülményes a szótárhasználat. Nem volna egyszerűbb mindjárt így értelmezni: nem egy óra, hanem jóval több annál? Így legalább az értelmét felfogja a szólásnak a szótárhasz-náló, ha nem is kap megfelelőt. De hát nincs is minden szólásnak párja más nyelvben, fő, hogy megértsük. Ennyit azonban elvárhatunk a szó-tártól.

MARKALÁB ÉS HARANGOZÓKÖTÉL

Tájszavak, nyelvjárási elemek megfigyelésem szerint sokkal nagyobb számban vannak a második kötetben, mint az elsőben. S itt is igen rit-kán vannak megjelölve. Ilyen például:

podgovarač bujtogató, uszító; föllovaló, rábeszélő személy; (*prov*) kontató.

Négyszeres értelmezés után elég fölösleges még egy tájszót is ideik-tatni, hiszen a szerbhorvát nem nyelvjárási, de ez legalább el van külö-nítve a többitől, tehát nem téveszi meg a szótárhasználót.

navrkati ráuszít; (*prov*) rápujgat

kao s nokta tüstént; (*prov*) üstöllést

Ez a két utóbbi szerbhorvát kifejezés sem tájnyelvi, tehát senki sem várná el, hogy magyar tájnyelvi megfelelőt is ajánljanak neki a szer-kesztők, de ha szükségtelen is, legalább el van választva a köznyelvitől.

Helyenként még olyan magyar szavaknál is ott találjuk a (*prov*) megjelölést, ahol senki sem várná, mert teljesen köznyelvek.

omatufiti (*prov*) vénségére meghibban, megzavarodik, meghülyül; (*prov*) elgyerekesedik

Ugyan miért volna ez az utolsó tájnyelvi? A lehető leghatározottabb és legjáratosabb képzés, minden nyelvterületen ismeretes, kétnyelvű szótáraink sorra fölveszik minden megkülönböztetés nélkül.

Nem inkább az alábbi esetekben kellene feltüntetni azt, hogy tájnyelvi?

poždrlijiv

poždrlijivac

falánk, nagyétkű, éhetetlen, telhetetlen

Ebben az esetben ugyanis köznyelvi szavak közé van ékelve egy olyan tájszó (éhetetlen), amely ugyan nálunk itt-ott használatos, de tudtommal egyetlen tájszótárunkban sincs benne, ezenfelül „élhetetlen” alakban egészen más jelentésű, tehát félreérthető is.

pipav piszmogó, haladatlan, időrabló

Itt is két köznyelvi között a csak tájszótárban található „haladatlan”.

sklopiti oči behunyja/behunja/becsukja a szemét

Honnan tudja a szótárhasználó — nemcsak a szerbhorvát, hanem az anyanyelvével most ismerkedő magyar is, diákjaink, egyetemi hallgatóink is —, hogy a második, a közbülső tájnyelvi? Teljesen lényegtelennek tartják ezt a szerkesztők?

Ugyanez az eset a következő példákban.

pozobati 1. (*fam*) feleszik, felfal, behamzsol, felzabál

Behamzsol a köznyelvi **behabzsol** helyett.

došao sam u nedoumicu kétközbe kerültem, kétközben vagyok

Itt köznyelvi nincs is, csak tájnyelvi. Hiányzik a közismert: kétségben vagyok, kétségeim vannak, kétségeim támadtak.

ovlaš felületesen, nagyjából, elnagyvázva **uraditi što ovlaš** elnagyváz vmit, felületesen végez / csinál vmit

A köznyelvi **elnagyl** szót egyszerűen kihagyták.

preštinuti becsíptet **preštinuti nrst** becsinteti az ujját

Hiányzik a köznyelvi (nem műveltető alakú) becsíp, becsípi az ujját.

Se szeri, se száma az ilyen szavaknak. De a kapcsolatoknak és szólásoknak sem.

pokriti glavu c) fityula alá kerül

Az egész magyar nyelvterületen így: főköttő alá kerül

prevrnuo širće eltörte a macska szarvát; rossz fát tett a tűzre

Elsőnek egy — forrásaink szerint Heves megyei eredetű — nyelvjárási szólást vesz, amit nálunk bizonyára kevesen ismernek. Jellemző, hogy még ennek sem élő (letörte), hanem régies (eltörte) változatát közli. Mintha csak az volna a célja, hogy elképeszse a szótárhasználót az O. Nagy Gábor gyűjteményéből kikeresgélt régies és tájnyelvi elemekkel.

prekrstiti 6. balkeresztet vet vmire; lemond vmiről

Miért balkeresztet? Csak azért, mert a magyarok 99 százaléka csupán keresztet vet?

progutala ga je noć eltűnt; megette a markaláb

Mintha csak kuriózumokat gyűjtenénk. Olyan idevágó köznyelvi szó-lás „mintha a föld nyelte volna el” eszükbe se jut a szerkesztőknek.

nosi dušu u nosu orrában van már a harangozókötél

Hát ez egy szóval közelebb van a szerbhorváthoz, mint mondjuk: „hálni jár belé a lélek”, „a végít járja”, „halófélben van”, „az utolját járja” — de a magyarok óriási többsége nem azt, hanem ezeket a szólásokat használja.

udariti nokat u ledinu elhordja az inát

Miért az inát? Mert a magyarok szerte a világon az „irhájukat” hordják el? Mintha szégyellni való volna a köznyelvi!

otíci niz vodu elment már annak a vize; (obs) elmosta a víz

Ezt szó szerint kiírta a szerkesztő az említett gyűjteményből. Csak azt felejtette el — vagy hagyta ki szándékosan —, hogy O. Nagy Gábor szerint az első is tájnyelvi. Ezek szerint egy jelöletlen nyelvjárási és egy régi szólással értelmez egy mai köznyelvi szerbhorvát mondást, ahelyett hogy magyar köznyelvit keresne. Dugába dől, füstbe megy, kútba esik — ezekben ugyan nincs víz, de tartalmilag és hangulatilag is tökéletesen megfelelnek a szerbhorvátnak, ezenkívül — ami véleményünk szerint a fő — közismertek.

raditi címszónál négy szerbhorvát szólást sorol fel szótárunk egymásután: **radi kao da mu se neće**; **radi kao od bede**; **radi protiv volje**; **radi kao ni scbi, ni svome**; s értelmezésül ezt közli: kelletlenül dolgozik, nem töri a tollát a dolognak.

Ezek szerint egy szürke magyarázatot ad és egy tájnyelvi szólást. Nem fülk a foga a munkához; immel-ámmal dolgozik; nem töri magát; nem erőlteti meg magát — ilyen köznyelvi kapcsolatok a szerkesztők szerint, úgy látszik, nem is jönnek figyelembe.

Félreértés ne essék: sokra értékelem s nagyon szeretem nyelvjárásainkat, nagy élvezettel olvasom, tanulmányozom a tájszótárakban, szólásgyűjteményekben. De ott élvezem őket, a maguk helyén, nem pedig egy szerbhorvát—magyar szótárban, amelynek nem feladata a tájnyelvi és régi elemek ismertetése és népszerűsítése, hanem éppen ellenkezőleg a mai köznyelvi formák minél részletesebb és pontosabb közlése. Ebben kellett volna szótárunknak követnie a nagy magyar kétnyelvű szótárak hagyományát, nem pedig a köznyelvinek a rovására a tájnyelvit előnyben részesítenie, ajtót nyitva így a provincializmusnak.

A tájszavak ilyen méretű felhasználása ugyanis egyértelmű jugoszláviai magyar nyelvünk mesterséges provincializálásával. Még a mi jugoszláviai magyar nyelvjárásaink felhasználásával is csínján kell bálnunk, pontos határt szabni nekik, és világosan megkülönböztetni minden elemüket az egységes magyar köznyelvtől. Szótárunkban azonban csak egészen kis részben vannak idevaló nyelvjárási elemek, hanem Baranyától Zemplénig, Szombathelytől Brassóig a legkülönbözőbb területekről valók, olyan tarkaságban, ahogyan O. Nagy Gábor közölte őket gyűjteményében. Nálunk, ahol a köznyelv és az archaizmusok vagy provincializmusok megkülönböztetése a gyengébb anyanyelvi műveltség és a kétnyelvűség miatt bizonytalan, különösen fontos, hogy csak szabályos köznyelvi formákkal értelmezzünk, s amennyire lehet elkerüljünk minden eltérést az egységes magyar köznyelvtől. A kétnyelvűség körülményei között a szótár az anyanyelv legfontosabb tankönyveinek egyike is, ezt a feladatát azonban csak úgy tudja teljesíteni, ha az egységes köznyelv és irodalmi nyelv, a közös és egységes nemzeti nyelv megbízható kézikönyve.

A mai köznyelv és a tájnyelv meg a régi nyelv pontos, megbízható, minden kételyt eloszlató elválasztásán kívül a szótárnak biztos támasznak kell lennie a szakszavak, műszavak, szakkifejezések értelmezésében, nem kevésbé a szavak, az állandó szókapcsolatok, fordulatok használatában. Az alábbiakban néhány helytelen szakkifejezésre, rosszul vagy helytelen jelentésben használt szóra, szókapcsolatra mutatok rá, amelyekből — mitagadás — jócskán akad alkalmi följegyzéseim között. Egy részüket véleményem szerint mindenképpen föl kellene venni a harmadik kötet hibajegyzékébe.

Alapvető politikai fogalmakat kever össze, tehát elemi hibát követ el a szótár például a következő esetben.

predstavnički sistem képviselő-rendszer

Ezt a több mint egy évszázada közhasználatban levő kifejezést: *képviselési rendszer* nem ismerni és így kiforgatni, bizony öreg hiba. Ugyanilyen vaskos tárgyi és terminológiai tévedés ugyanennél a címszónál (*predstavnički*)

predstavničko telo képviselő-testület

Itt egy másik közismert politikai fogalom nevét közli teljesen hibásan a szótár: a képviselő-testület a községi szkupstina, a **predstavničko telo** pedig *képviselési testület*, olyan gyűjtőnév, amely magában foglal minden szkupstinát, vagyis képviselőkől álló testületet a községitől kezdve a szövetségiig, tehát a községi képviselő-testülettől kezdve a szövetségi képviselőházig.

Narod lehet nép is, nemzet is, bizonyos esetekben azonban csak az egyik vagy a másik. **Jugoslavija je država naroda i narodnosti jednakih prava** a szótárnak ebben a példamondalában nemzetekről és nemzetiségekről van szó, nem pedig népekről és nemzetiségekről, ahogyan szótárunk fordítja.

ovlašćeni prevodilac hiteles tolmács

Hitelesnek ma csak dolgokat mondunk, személyeket nem, mint a régiségben. A tolmácsra azonban régen sem mondták, hogy hiteles, hanem *hites*, vagyis esküdt.

poziv idézés, idézet **sudski poziv** bírósági idézet

Vajon honnan vette a szótár ezt az *idézet-et*? Idézet sehol és sohasem volt használatos másképp, mint 'citátum' értelemben.

prekršaj kihágás **sudija za prekršaje** kihágási bíró

Már majdnem húsz éve *szabálysértés* járja a magyar jogi terminológiában, s a szótár ezt még csak mint változatot sem említi.

Se szeri, se száma aztán a helytelen szóalakoknak és szóhasználatnak, rossz szóösszetételeknek, sőt nem létező, kiagyalt szavaknak is.

Nézzük meg például a következő szóösszetételt:

nazovi brat látszatfivér

Látszat szóval magyarul csak dolgokat szokás összekötni, (látszateredmény, -házasság, -intézkedés stb.), személyeket nem. Ehelyett tehát álltestvér, állfivér kellene (bár nagyon valószínű, hogy adott esetben ezt egyszerűen rossz testvérnek mondanánk magyarul).

lekari su ga napustili az orvosok felhagytak vele

Felhagyni a magyarban csak valamivel szokás, valakivel semmiképp. Ezt így mondjuk: az orvosok lemondtak róla.

oneraspoložen kedvetlen, hangulatlan

Az utóbbi kiagyalt szó, nem használatos. Képezni persze lehet ilyen szavakat, de ez történetesen akkor sem személyre vonatkozna, hanem a *hangulatos* szónak volna az ellentéte. Ezek szerint még ez a nem létező szó sem idevaló.

nametnuti 3. (*domoći se kakvog uticajnog položaja*) befolyásos állásra tesz szert

Ez persze nem a címszónak az értelmezése, hanem a zárójeles szerbhorvát értelmezésnek a szó szerinti fordítása (másutt is megesik ez szó-tárunkban). Az előbb felsorolt tévedésekkel szemben itt fordítva: dologra ruházott rá a szerkesztő olyasmit, amit csak személyre lehet. Befolyásos lehet valaki, egy személy vagy csoport, de állás semmiképpen. A szó helyes értelmezése: feltolja magát vminek, vmiül.

porusiti elorozít

Ilyen igénk nincs.

porušen elorozított, elorozodott

Ilyen igénk és igenevünk sincs.

rusizam oroszosság

Hogy teljes legyen a sor, rusizam-ra sem mondjuk, hogy oroszosság, hanem russzicizmus.

nedoučen učitelj félkész tanító

Félkész áru, félkész termék, félkész gyártmány használatos, félkész tanító azonban legfeljebb vicclapban.

nepamtilo rossz eszű

Jó fejű és jó eszű van, rossz fejű és rossz eszű nincs, ezen még a szerbhorvát—magyar szótár sem változtathat. Van ezzel szemben *rövid eszű*, ez nem jutott eszükbe a szerkesztőknek.

prkositi konokoskodik

prkošenje konokoskodás

Nem tudom, honnan veszi a szerkesztő ezt a konokos-t, éppen úgy nincs, mint mondjuk makacsos, tehát konokoskodik sincs (volt valamikor konokol, konokolja magát, de az is kihalt).

nalickati se

okititi se

kicsíp

Ez csak így használatos: kicsípi magát.

pošašljiti behízeleg valakinek

Ilyen sincs, csak: behízelti magát.

potpomoći se segít magán; kiségti magát

Itt meg a visszaható alak helytelen. A kiségtés mindig másra irányul, magát csak Münchhausen báró segítette ki a vízből a hajánál fogva.

odškripati elnyekerget, elcincogtat **odškripati** neki komad elcincogtat vmit a hegedűn

Ez így műveltető alak, márpedig a szerbhorvát ige cselekvő. Vagy: cincogtatja, nyekergeti a hegedűt, vagy: elcincog, elnyekerget vmit a hegedűn.

MEGISSZA Ő MÉG A FEKETELEVEST

A helytelenül használt szavak, kifejezések után lássunk néhányat a különös szókapcsolatok és szólások közül, amelyeket a szótár közismert helyes kapcsolatok helyett kínál: van közöttük nem egy a magyar nyelvben teljesen elképzelhetetlen kifejezés.

pagoditi koga u povije eltalálja vkinek a szemöldökközét

Magyarul talán inkább a szemöldöke között talál el vkit.

baš mi se puši megkivántam már egy dohányzást

1 dohányzást? Teljesen elképzelhetetlen magyarul; ehelyett: nagyon rágyújtanék.

načiniti grimasu arcot vág

Ez így semmit sem mond. A magyar vagy valamilyen (például fanyar, ijedt, ostoba stb.) arcot vág, vagy arcokat (képeket, pofákat) vág, vagy végül grimaszt, fintort vág. Ide leginkább az utóbbi való.

vidi se kome po nosu az orra hegyére van írva (nem titkolhatja)

Itt újból nagyon elkel a zárójeles magyarázat, mert bizony ilyen magyar szólás: „az orrára van írva” vagy pláne „az orra hegyére van írva” — nincs. Esetleg „a homlokára van írva” (bár ez is inkább nemlegesen használatos). Ellenben magyarul is: látni az orrán, látni az orráról. Itt történetesen a szó szerinti fordítás a jó.

puniti kome uši telezúgja vkinek a fülét vmivel

Miért éppen telezúgja? Igaz, hogy ez is elképzelhető, de a szokásos mindenképpen ez: telebeszéli vkinek a fejét vagy a fülét. Vagy: rágja vkinek a fülét. Az eredetieskedés nem szótárba való.

triput Bog pomaže kb. három a magyaré

Még körülbelül sem. Először azért, mert nem úgy mondjuk, hogy három a magyaré (micsoda?), hanem: három a magyar (igazság), másodszor azért sem, mert a szerbhorvát szólás kizárólag azt jelenti, hogy az első sikertelen kísérlet után ne mondjunk le valamilyen dologról, a magyar szólás pedig egészen általában ezt: legyen vmiből kereken három, legyen ki vmiből a három (a leggyakrabban felszólítás harmadszori ivásra), ami nagy különbség.

otići u partizane felcsap partizánnak

Partizánnak nem szokott „felcsapni” az ember. Aki a felcsapásban nem érzi a kellő meggondolás, megfontolás, komolyság hiányát, annak stiláris érzékével baj van. Szótártól igazán nem várna az ember ilyen stiláris baklövést.

kuvati kome poparu főzi vkinek a feketelevest

doći će i njemu crni petak megissza ő még a feketelevest

A feketelevestnek egyetlen állandó formája ismeretes a legrégebbi forrásoktól kezdve mindmáig az egész magyar nyelvterületen: „hátra van még a feketelevest”. A fenti két változatnak sehol semmi nyoma. Hát persze az író, a költő, sőt élőbeszédben bárki más is formálhatja, alakíthatja szólásainkat, közmondásainkat tetszése és szüksége szerint, a szótárszerkesztő azonban nem. Szótárba nem egyéni, hanem csak állandósult formákat szokás fölvenni.

pratiti koga na hladnu vodu jégre küld vkit; visszautasít vkit

Erről ugyanezt mondhatjuk. Ilyen szólást: „jégre küld vkit” nem ismerek és nyomát sem találok sehol. Van „jégre visz” (régiesen: vezet, csal, taszít vkit), ez azonban azt jelenti, hogy rászed, nem pedig azt, hogy visszautasít vkit.

MI HIÁNYZIK

Már eddig is láthattunk nem egy példát arra, hogy az értelmezés a régi és tájnyelvi elemek felhasználása miatt hiányos. Az alábbiakban azt szemléltetjük, hogy ezenkívül is gyakran hiányzik az értelmezésből egy-egy magától értődő, önként kínálkozó szó, kifejezés, szólás.

Feltűnő például jó néhány fosztóképzős melléknév hiánya. A szerbhorvát nemleges szavakkal amúgy is sok bajunk van, nagyon fontos hát, hogy ki ne maradjon a fosztóképzős alakok.

nedoraslice bakfis, csitri

nedoraslić kamasz (fiú)

Néha természetesen nagyon megfelel a nemleges és fosztóképzős alak helyett a pozitív kifejezés, de bizony nem helyettesítheti mindig am azt. Itt mindkét esetben okvetlenül ide kívánczok az, hogy *serdületlen*, mert mindenképpen ez a legalkalmasabb magyar szó erre.

neduhovit ötlettelen, nem szellemes

Nem szellemes helyett sokkal kifejezőbb: *szellemtelen*

neekonomski nem gazdasági

Kár volt kihagyni a ma már általánosan használt *guzdaságtalan* szót.

negibak

negibljiv nem rugalmas, nem hajlékony, merev

Miért nem *rugalmatlan*? Minden modern kétnyelvű szótárunkban megtalálhatjuk.

neispunjen nem teljesített, véghez nem vitt

Hát *teljesítetlen*?

Különös, hogy habár szerkesztőink igencsak ragaszkodnak a szerbhorvát eredetihez, sőt — amint majd látni fogjuk — gyakran semmiképpen sem tudnak elszakadni tőle, sok esetben éppen a hajszára hasonló magyar kifejezésről feledkeznek meg.

napljuvati 2. (*popljuvati svuda*) teleköpdös **muve su napljuvale** zid légypiszok van a falon; a legyek telepíszkolták a falat

Légypiszok van a falon? Ez még csak nem is hasonlít a szerbhorvát igés kifejezéshez. Pedig nem kell sokáig gondolkozni a találó magyar kifejezésen: a legyek beköpték a falat.

napuniti se 3. (*argo*) (*najesti se, nažderati se*) torkig eszi magát vmi-vel; teleeszi magát vmivel, jóllakik vmiből

Arról nem beszélve, hogy a szerbhorvát szó egyáltalában nem argó, hanem csak kissé vulgáris (hiszen teljesen közkeletű népies kifejezés), a pontos magyar megfelelő: teletömi magát / a hasát

pisličariti 2 (*fig pej*) kicsinyeskedik, aprólcokoskodik, filléreskedik, garasoskodik

Mind a négy kifejezés helyes, de azért elfért volna mellette a piszli-csárkodik is.

zakopati se u razblude kéjeleg, bujálkodik, fajtalanködik, buja életet él

Itt már a négy közül egyik sem fedi a szerbhorvátot. Ez hiányzik: beleveti magát / belemerül az élvezetekbe; elmerül a bujálkodásban.

Hiányzik jó néhány szólásnak is közkeletű magyar párja.

još nije pomirisao barut nem esett még át a lúzkeresztségen

Ez van a szerbhorvátban is: **proći kroz** vagy **preživeti vatreno kršte-**

nje, oda tartogassuk! Ide ennek pontos magyar mása kívánkozik: még nem szagolt puskaport.

ostati mrtvo slovo na papiru írott malaszt marad

Jó az írott malaszt, de pontosabb: holt betű marad.

ni na nebu, ni na zemlji ég nyelte el vagy a föld? sem itt, sem ott; se ide, se oda

Hát ezek bizony csak egészen különleges esetekben felelnek meg, egyébként használhatatlanok. Leggyakrabban így adhatjuk vissza a szerbhorvát szólást: ég és föld között lebeg; a levegőben lóg.

Teljesen félreértette a szerkesztő, s ezért hiányosan értelmezte ezt az egyébként igen pregnáns szólást:

poturica gora od Turčina rosszabb száz pogánynál; rosszabb az ellenségnél

Ez a szólásnak csak az egyik fele. Kimaradt az, hogy ki rosszabb ezeknél: a **poturica**, pedig ez a veleje. Ezt az értelmezést a szerkesztő egyszerűen átírta Levasics szótárából, nem véve észre, hogy ott valami véletlenül kimaradt. A janicsár rosszabb száz töröknél; a hitehagyott rosszabb a pogánynál — ez az igazi értelme a szólásnak.

MI FÖLÖSLEGES

Ez is van a szótárban, nem is kevés. Elsősorban túlértelmezés, agyonértelmezés, mint az alábbiakban.

povrediti čiju čast vkinek a becsületébe gázol, megsérti vkinek a becsületét

A gázolás alapos túlzás. Untig elég a második értelmezés.

popaliti sve mostove za sobom felrobbant maga mögött minden hidat; számára nincs visszaút

A robbantás bizony túlzás, így senki sem mondja, hanem: minden hidat feléget maga mögött. A második mondat pedig tartalmilag is, formailag is teljesen felhasználhatatlan.

povući II. 2 (fam) felönt a garatra

Felönt a garatra — ez azt jelenti, hogy alaposan leissza magát, vagyis berúg, holott a szerbhorvát szó csak annyit jelent, hogy „meghúzza”, ez pedig nagy különbség.

pikratiti vreme agyonüti az időt

Akkor hogyan fordítjuk azt, hogy **ubijati vreme**? Megrövidíti az időt — így mondják magyarul is, ez a pontos fordítása.

nije potvrdio nemmel válaszolt

Azzal is jócskán túlmenne a szerkesztő, ha csak annyit mondana, hogy „nem válaszolt”, de hogy nemmel válaszolt, amikor csak „nem erősítette meg”, ez bizony már közönséges hamisítás.

Egyik túlzása a szótárnak az is, hogy egy-egy kifejezést bosszantóan a szájába rág az olvasónak.

rastu mu z zubice csurog a nyála vmi után; összefut a nyál a szájában vmire; fáj a foga vmire (nagyon kíván vmit)

Ugyan kinek kell a három napnál világosabb szólás után még ez a zárójeles magyarázat? Inkább a sok régi és nyelvjárási elem mellé kelne el ez.

zalupiti kome vrata pred nosom vkinek az orra előtt becsapja az ajtót (nem enged be vkit)

nedostaje mu hiljadu dinara hiányzik ezer dinárja (ezer dinárral kevesebb van neki, mint kellene)

Nem szabadna ennyire lebecsülni a szótárhasználót!

Az agyonértelmezésnek jellegzetes példája a következő.

povezati prijatno sa korisnim összeköti a kellemeset a haszonnal; összeköti a kellemeset és hasznosat

Ezt a közkeletű kapcsolatot még soha sehol nem láttam más változatban, csak így: összeköti a kellemest a haszonnal. Sőt tudtommal más nyelvekben sincs változat. Szótárunk azonban ezzel nem elégszik meg, még egyet ajánl. Nemcsak nem létezőt, hanem helytelent is: összeköti a kellemeset és hasznosat. Mivel? — kérdezhetnénk, mert *hasznos* így, névelő nélkül nyelvtanilag teljesen helytelen (szabályosan: összeköti a kellemest és a hasznost). De még helyes formában is fölösleges volna.

Itt említhetjük meg, hogy a helységnevek értelmezésének ultralójális, szervilis módját, amelyet már az első kötet bírálatában szóvá tettem, nemcsak folytatják a szerkesztők, hanem még más országok helységeire is kiterjesztik. Szerintük például Prag magyarul vagy Prága vagy Praha. A legsötétebb korszakban sem mondták a csehszlovákiai magyarok Prágát magyar beszédben Praha-nak, nemhogy ma.

AZ IDEGEN SZAVAK

Az idegen szavak feldolgozásában a szerkesztők a második kötetben nem tartják magukat az előszóban megállapított elvekhez, s így léptenyomon észrevehető, hogy egyszerűen a szerbhorvát szóhasználat szabja meg az értelmezést.

Csak egy-két jellegzetesebb példát mutatok be erre.

Az előszóban megállapított elvek szerint a szótár tündeti fel az idegen szó magyar alakját az egész címszóra vonatkoztatva az értelmezés elején, ha a magyarban is általánosan azt (lehát nem a magyar megfelelőjét) használják, mégpedig a címszó minden jelentésében. Teljesen ellentmondanak ennek az elvnek az alábbi példák.

Rekreacija magyar megfelelője a szerkesztő szerint elsősorban és főképpen *rekreáció*, holott a magyarok nagy többsége nemhogy nem használja, hanem még csak nem is ismeri ezt a szót, s teljesen fölösleges is népszerűsíteni üdülés, pihenés, felfrissülés helyett. **Rekreacioni** magyar megfelelőjéül szintén ezt kínálja a szótár: *rekreációs*.

A **relacija** szó a szerkesztő szerint magyarul minder esetben *reláció*, ami azt jelenti, hogy nemcsak emberek kapcsolatára és útírányra, hanem beszámolóra és jelentésre, ezenkívül kitüntetésre való fölterjesztésre is ezt használják a magyarok. Holott: beszámoló és jelentés értelemben *reláció* már régen elavult, kitüntetésre való fölterjesztés helyett pedig tudtommal soha nem is mondtak magyarul *relációt*. Távól attól, hogy ez volna az általános megfelelő a magyarban, egyáltalában alig hallható már ez a szó.

Relativan címszónál is előre vetíti a szerkesztő a *relatív* szót, habár bizonyára maga is tudja, hogy sohasem mondunk például „relatív mondatot”, sem „relatív névmást”.

Helyenként még szerbhorvát szavak értelmezésére is használ fel idegen szót a szerkesztő.

Pravo (*direktno*) egyenesen, direkte

Itt (nyilván a szerbhorvát értelmezés hatására) „Közvetlenül” helyett a „direkte” szót ajánlja a szerkesztő, holott ezt ma már csak félművelt emberek használják, tehát legfeljebb ilyenek jellemzésére használható fel.

Az is megtörténik, hogy a szótár az idegen szó magyar formáját szerbhorvát alakjához igazítja. Jellegzetes példa erre a **pirat** értelmezése. Ez a szótár szerint „tengeri rabló, pirát”, holott ennek magyar alakja, ha egyáltalában használják még valahol: *piráta*. **Radikal**, **radikalac** a szótárszerkesztő szerint „radikálpárti”, habár a magyarban „radikál” szó egyáltalában nincs, csak radikális, tehát az értelmezés: radikális párti.

Nemcsak a szóhasználati, hanem a tárgyi tévedés sem ritka amiatt, hogy az idegen szavaknak a szerbhorvát nyelvben való használata nyomja rá bélyegét az értelmezésre. **Poliklinika** a szerkesztő szerint magyarul egyszerűen és kizárólagosan *poliklinika*, mintha mindenütt ezt használnák, noha maga a szó is alig járatos már a mai magyar köznyelvben, de eredetileg sem fedte az „általános (nyilvános) rendelőintézet” fogalmát. **Plaza** a szótár szerint magyarul elsősorban *plázs*, s csak azután strand, holott a magyarok többsége nem is ismeri a plázs szót, vagy ha ismeri és mondja, akkor sem strand helyett, hanem tengerpart helyett.

Rotacija a szótár szerint „személycsere, rotálás”, a **princip rotacije** pedig csupán „rotáció elve”. Pedig *rotálás* is, *rotáció* is a magyarban műszaki értelmén kívül teljesen használatlan. Ez a szó ilyen értelemben sehol sem járatos Vajdaságon kívül, sőt itt sem használja senki, aki csak egy kicsit is ad a nyelvére, hanem kádercserét, személycserét mond. Erre kellene tanítania a szótárnak is.

A felsorolt megoldásokból is — noha csak típusaikat mutattuk be — világosan látszik, hogy az idegen szavak értelmezésében, magyar használatának megállapításában is sok idegenszerűség észlelhető a szótárban, olyan elemek, amelyek nyelvünket eltávolítják az egységes magyar nyelvtől, tehát bizonyos mértékben ezzel is provinciálissá teszik.

KIHÚZZA A RÖVIDEBB VÉGÉT

Mindezeknél azonban sokkal nagyobb mértékben rontják szótárunk megbízhatóságát, hitelét, használhatóságát a szlavizmusok, tükörfelfordítások.

A szótárnak éppen ezek ellen kellene megbízható kézikönyvnek, az elbizonytalanult nyelvérzék biztos támaszának lennie. Ehelyett bizony lektori munkám közben nemegyszer a szótárra hivatkoznak az újságírók, amikor egy-egy szlavizmusra, tükörfelfordításra felhívom a figyelmüket. Köztük nem egy olyanra is, amelyet már többször le is lepleztünk.

Különösen bántó idegenszerűség nem egy helyen a szerbhorvát személytelenség átütése.

peče me u grlu égeti a torkomat

Mi égeti a torkomat? Ezt a szerbhorvát személytelenséget a magyar mindeddig így fejezte ki: ég a torkom. Mi nem úgy mondjuk, ha fáj vagy

nyilall: szúrja a hátamat, szúrja az oldalamat, hanem: szúr a hátam, szúr az oldalam. A magyar megszémmélyesítés éppen olyan jellegzetes ebben az esetben, mint a szerbhorvát személytelenség. Ez a fenti „égeti a torkomat” méltó párja az „azt írja a táblán” szerkezetnek, amit olyan gyakran hallunk kevertbeszédűektől.

A birtokos személyragok — persze nemcsak nálunk előforduló, de szótárban mindenképpen igen helytelen — elhagyogatása is a személytelenségnek egyik jele. Ennek több példájával találkozunk szótárunkban a **na vreme** és **u vreme** fordításképpen: idejére helyett minduntalan „időre”, idejében helyett „időben”. Egy másik ilyen alak:

popustila petlja od straha az inába szállt a bátorság

Magyarul névelő nélkül és személyraggal: inába szállt a bátorsága.

A személytelenség egy másik jellegzetes példája ez:

pao mu je mrak na oči elsötétült előtte

Mi sötétült el előtte? Magyarul így mondjuk: elsötétült / elsötétedett előtte a világ. Jellemző, hogy itt nem is ez a szerbhorvát kifejezés tévesztette meg a szerkesztőt, hanem egy ehhez hasonló szerbhorvát kapcsolatot: **pomračilo mu se pred očima**. Ezek szerint a fenti kifejezés fordítása közben egy szerbhorvát szinonima tükörképe jelent meg előtte. Ez pedig még nagyobb baj, mint ha szó szerint fordított volna le valamit (ami elvégre bárkivel megeshet időnként), mert azt jelenti, hogy reflexszerűen él benne magyar gyanánt egy szerbhorvát kifejezés tükörképe.

Hogy pedig ez nem levegőben lógó föltevés, bizonyítja a következő példa is:

povući II. 1. meglakol; kihúzza a rövidebb végét

Itt egyetlen szót szólással értelmez a szerkesztő, csak sajnos nem magyar szólással, hanem egy szerbhorvát szólás (izvući kraći kraj) szó szerinti fordításával. Minthogy pedig itt nyoma sincs ennek a szerbhorvát kapcsolatnak, nyilvánvaló, hogy a szerbhorváltól függetlenül is él benne ez a furcsa „kihúzza a rövidebb végét”. Magyarul nem kihúzza, hanem húzza, nem a rövidebb végét, hanem a rövidebbet és ezt is fordított sorrendben: a rövidebbet húzza. Csak ennyi a különbség.

oznojiti se krvavim znojem vérrel verejtékezik

A mai magyar nyelv szerint: vért verejtékezik.

potkratiti čiju vlast megrövidíti vkinek a hatalmát

Magyarul megrövidíteni — átvitt értelemben — közvetlenül *valakit* szoktak, nem *valamijét* valakinek. A szokásos magyar kapcsolat a fentire: csorbítja / megnyírbálja vkinek a hatalmát.

postupa vodenica (pop) (vízi malom) dolgozik

A malom áll vagy nem jár — mondanánk magyarul, kivált népies kifejezésben. Nem kell még a szótárban és a szótár által is szaporítani a „dolgozik a lift, a telefon, az üzlet, a villamos” és hasonló szerbhorvát-ságokat.

Nagyon a szavakba kapaszkodó fordítás ez is:

potpada pod sekretarijat za unutrašnje poslove a belügyi titkárság alá esik

Adó alá esik, büntetés alá esik, a törvény hatálya alá esik, valamilyen elbírálás alá esik — ezt mondjuk, a titkárság alá esik — ezt nem mondjuk. Az értelmezés második része: „a titkárság hatáskörébe tartozik” lám már egészen helyes.

Szótártól el lehetne várni, hogy a **prosvetni radnik**-ot se szóról szóra „tanügyi munkás”-nak fordítsa. A „tanügyi” már elavulóban van, a „munkás” nem vág ide. Ezt magyarul pedagógusnak mondják. Ugyancsak a **radnik** címszónál a **polukvalifikovani radnik** szintén szóról szóra való fordítás eredményeképp „félíg képzett (szak)munkás”, a magyarban használatos „betanított munkás” helyett.

A **generalpotpukovnik** a szerkesztő szerint vezérezredes, pedig ez a magyarban ismeretlen, helyette altábornagy járja.

Hosszú évek óta küzdünk a **radna akcija** helytelen tükörfordítása a „munkaakció” ellen (társadalmi munka, munkavállalás, önkéntes munka helyett), szótárunk mégis szentesíti. Ezt egyébként három helyen háromféleképpen dolgozzák fel a szerkesztők. Az első kötetben **akcija** címszónál helyesen csupán: önkéntes / társadalmi munka. A második kötetben **radni** címszónál közönséges tükörfordításképp: munkaakció, **omladinski** címszónál pedig: **omladinska radna akcija** ifjúsági társadalmi munka (*Vajd.*) ifjúsági munkaakció. Nem nagy következetességre vall a háromféle feldolgozás, azonkívül, hogy a két utóbbi értelmezés helytelen is.

A szerkesztő szerint **prelazna ocena** is, **prelazna ocena** is „átmenő osztályzat”, sőt a **pozitivna ocena**-t is így fordítja. Mondani sem kell, hogy az „átmenő” szó ilyen értelemben teljesen ismeretlen a magyar nyelvben. Nálunk van **elégéses** vagy ha kell **pozitív** osztályzat. **Ocena** címszónál aztán **prelazna** is, **pozitivna ocena** is helyesen elégéses-nek és pozitívnek van fordítva. Sajnos szótárunkban a bal kéz igen sok esetben nem tudja, mit cselekszik a jobb.

Otpadna voda és **pomije** a magyar nyelvben szintén ismeretlen és helytelen tükörkifejezéssel „hulladékvíz” (szennyvíz, ipari szennyvíz helyett).

Nagradni konkurs a szótár szerint „nyereménypályázat”. Itt is a szavakat fordítja, nem az értelmet, mert a sorsolásnak, sorsjátéknak semmiféle köze sincs a pályázathoz. A szóban forgó szerbhorvát kifejezés magyarul nyereménysorsolás vagy tárgysorsjáték.

Ezt a kifejezést: **pružiti otpor** három helyen szó szerinti fordítással is így értelmezi a szerkesztő: „ellenállást nyújt”, holott ez — mindenki érzi — a magyarban helytelen.

Jellegzetes példája a tükörfordításnak ez is:

razgrabiti szétkapkod, széthúz

razvlače mi sve knjige mind széthúzzák a könyveimet

Magyarul ezt úgy mondjuk: széthord, széthurcol, nem pedig széthúz.

A **pratiti** címszó 2. jelentését így fogalmazza meg a szótár: figyel vmit / vmire; (figyelemmel) kísér vmit.

Már ez a zárójel is mutatja a szerkesztő téves véleményét, hogy „kísér” szavunknak magában is van 'figyel', 'követ' jelentése. Ez aztán két példájából ki is tűnik: **pratiti stručnu literaturu** szerinte: kíséri a szakirodalmat, **politika** címszónál pedig **pratiti politiku** kíséri a politikát. Magyarban a „kísér” szónak csak szókapcsolatokban (szemmel, figyelemmel, érdeklődéssel, rokonszenvvel stb.) van 'figyel', 'ügyel', 'vigyáz vmire' jelentése, határozó nélkül csak konkrét a jelentése: együtt megy, halad vkivel. Itt a szerkesztő a szerbhorvát szóhasználatot egyszerűen átruházta a magyar szóra is. **Pratiti stručnu literaturu** ez magyarul: figyelemmel kíséri a szakirodalmat, vagy: követi a szakirodalmat.

ostaviti kome što u amanet hagyományba tesz valakinek valamit

Ha más értelmezés nem volna a szerbhorvát kapcsolat mellett, mint ez, magyar ember ezt semmiképpen sem értené meg, mert ennek semmi értelme sincs, s nem is lehet rá más magyarázatot találni, mint azt, hogy valami zavaros tükörfordítás-féle.

A szó szerinti fordítás eredménye ez a furcsa kifejezés is: oldd meg a nyelved! az **odveži svoj jezik** értelmezése. *Valami* megoldhatja az ember nyelvét (például az ital, a jó hangulat), de *valaki* már nem, a saját nyelvét meg végképp nem oldhatja meg senki. Ilyen esetben a magyar (ha nem ragaszkodik mindenáron az eredeti szóképhez, tegyük fel ilyenformán: oldódjon már meg a nyelved), azt mondja: szólalj már meg!

A szótárnak éppen arra kellene tanítania, hogy szó szerinti fordítás helyett azt nézzük, mit mond hasonló helyzetben a magyar.

HALLGAT, MINT AKIT LEFORRÁZTAK

Különösen szólások esetében kell vigyázni, hogy ne keveredjenek össze a két nyelv sajátosságai. Mégis:

popeti címszónál a **to mi se popelo navrh glave** szólást, **probiti** címszónál pedig a **probio mi je glavu** mondást így fordítja a szerkesztő: már a fejem tetején jön ki. Sült szerbhorvát szólás ez is magyar szavakkal. A magyar az első esetben azt mondja: torkig vagyok vele; a könyökömön jön ki, a második esetben pedig ezt: telebeszélte a fejemet vagy a fülemet.

Ugyancsak a **popeti** címszónál így értelmez a szerkesztő: **popeti se kome na glavu čime** vkinek a fejére mászik valamivel. Ugyan mivel mászik vkinek a fejére? Mivel szóról szóra fordít. Magyarul ezt így mondják: a fejére nő valakinek.

podapeti nogu kome és **podmetnuti nogu kome** a szótár szerint: lábat vet valakinek. Ezt ma így mondjuk: gáncsot vet. „Lábat vet” egészen régies, a modern szótárak — beleértve az Értelmező Szótárt is — föl sem veszik. Itt azonban nyilván nem is régiesség, hanem közönséges tükörfordítás, mert az önként kínálkozó „gáncsot vet” eszébe se jut a szerkesztőnek. **Podmetati** címszónál aztán végre helyesen is látjuk: gáncsot vet valakinek.

úti kao poliven hallgat, mint akit leforráztak; úgy hallgat, mint akit hideg vízzel öntöttek le

Egyik hasonlat sem valami találó: a leforrázáshoz a megszegyenülésnek, a hideg vízzel való leöntéshez valamilyen érzélem lehülésének a képzete fűződik, egyikhez sem a hallgatásé. Akit leforráznak, az inkább sikít, akit hideg vízzel öntenek le, az legalábbis sziszeg, s még a szótárszerkesztő kedvéért sem hallgat. Mi azt mondjuk: hallgat, mint a csuka, mint a sült hal, mint a dinnye a fűben, mint a sír. Két rossz helyett íme négy jó szóláshasonlat. Miért kell mindenáron a leöntést erőltetni?

Egyébként még egy helyen találkozunk ezzel a leforrázással:

skočio je kao poparen akkorát ugrott, mint akit leforráztak.

Ez mindenestre egy kicsit valószínűbb, mint a fenti, csak éppen ez sem járatos. Az ugyanezen a helyen található **otišao je kao poparen** végre jól van lefordítva: úgy ment el, mint akit leforráztak, mert ez

szerbben is, magyarban is azt jelenti, hogy csalódva, lesújtva, megszá-
gyenülve távozott. Addig-addig mondta a szerkesztő ezt a leforrázást,
míg végre talált.

•

Íme, nagyjából sorra vettük, hogy följegyzéseink szerint miben tér el
szótárunk a hagyományos mai magyar kétnyelvű szótáraktól. Bemutat-
tuk a régies és tájnyelvi elemek felhasználásának, helytelen szavak, kap-
csolatok, szólások használatának, a nagyobb hiányoknak és a túlzások-
nak, az idegen szavak helytelen értelmezésének és a szótárban észlelhető
szlavizmusoknak, tükörfordításoknak néhány jellegzetes esetét. Valami-
lyen végkövetkeztetést levonni a leírtakból vagy értékelést adni nincs
szándékunkban. Még csak tanulságokat sem vonunk le, hiszen a szótár
harmadik kötete is készen van, s lényegesen akkor sem igen lehetne
változtatni rajta, ha ehhez megvolna a szándék. Legfeljebb a minden-
képpen szükségesnek mutakozó hibajegyzékbe ajánljuk belevenni azo-
kat a szarvashibákat, amelyeket a szerkesztők is elismernek.

Csak egyetlen általánosabb megállapításunkat közöljük itt. A hibák
jó részét véleményünk szerint el lehetett volna kerülni, ha legalább a
két szerkesztő mindenütt átnézte volna a másiknak a munkáját, s nem
fordult volna elő, hogy — a szótár végén közölt táblázat szerint — egy-
egy résznek első szerkesztője és véglegesítő szerkesztője (sőt helyenként
még korrektora is!) ugyanaz a személy legyen. Ez ugyanis azt jelenti,
hogy több egymás után következő munkafázist ugyanaz az ember vég-
zett, ami ilyen mű szerkesztésében megengedhetetlen. Senkinek sem lett
volna szabad vállalkoznia arra és vállalnia a felelősséget azért, hogy
egymaga szerkessze a szótár bizonyos részeit. S ebbe a szótárbizottság-
nak sem lett volna szabad — semmilyen meggondolásból — beleegyeznie,
mert csak ártalmára válhatott és vált a jugoszláviai magyarság e nagy-
szabású vállalkozásának.